

Václav Prokúpek

BABA

Román ze životakoni

6. vydání

1941

NOVINA PRAHA

POZNÁVÁNÍ

Mlhy se valily z dálky od obzoru rovnou do středu sohorského kraje. V tmavých přívalech, podobných dávnověkým skalním postavám, vystoupily z hor a nebezpečně se hnaly proti sohorské rovině. Ale sohorská pole i nyní ležela klidná v ustáleném tichu podzimního večera, jako by čekala už delší čas na tyto přivaly husitého vlhka. Zdálo se, že se chtějí odevzdat do jejich moci.

Hluboko v sohorské úžlabině, skoro na samém jejím dnu, doorával chalupník Kodeš po-

slední brázdy. Přeorával brambořiště a nikdo za ním nechodil s košíkem v ruce, aby sbíral poslední paběrky, které tak musejí zmrznout. Nikdy už se nebudou kutálet po Kodešově stole, nevystoupí z nich ona příjemná pára, zahřívající venkovské světnice. Země se krácela v těžkých, jílovatých a mokřých plástvech, jimiž byl pověstný sohorský kraj. O něm šla podivná řeč, podobná pomluvě nebo pověře. Když se zamračí, nenechá se přeorávat, neboť je nasáklý vodou. A jak slunce jen málo zasvítlí, už prahne a radlice při styku s hlinou jen zvoní.

Vězme, že ve znaku mnohých obcí sohorského kraje je pluh a slunce. Ne nadarmo, neboť každá brázda se tady musí honit a obloha hřdat, nechce-li člověk svůj čas žít nadarmo. A chalupník Kodeš, doorávající poslední brázdy svého brambořiště, se nejednou přesvědčil o pravdě táhnoucí nad jeho domovinou a vemlouvající se všem sohorským hospodářům. Jen proto se dnes odhodlal zůstat na svém poli dlouho, až do tmavé noci. Chtěl doorat dříve, než se přivalí mlhy, jdoucí od obzorů. Však ho už zajímají, už se v nich ztrácí, už je i s Lízou v jejich šedavém hávu a Kodeš cítí, jak všechna země, on sám a jeho Líza, jak všichni nabírají přímo do sebe mokrost přicházejících mlh z této podzimní, časné noci.

Ale pole oraná i neoraná přijímají tmavé přivaly mlh, tráví je a snad nikdo neví, že za nimi jdou nové, hustší, že zatápějí celý kraj, a že je na konec ani tato krajina nestačí pojmut. Zůstanou patrně stát nad ní jako zlé znamení. Ale kdo ví?

Přivaly mlh se vsávají do země, která je tráví a svými neviditelnými chapadly pojímá nové a ještě hustší. Chalupník Kodeš pojednou spěchá a Lízu pobízí k rychlejšímu krokům. Zdá se, že nechce dbát toho, že se mu Líza již v samých otěžích vzdává a že z jejího těla vystupují chomáče ještě hustších par než z hor, hustších a tmavějších. Nevidí také, jak Líza je zpěněná, upocená a uštvaná. Nevidí ani, jak široce rozevírá chřípí, jak hlavu spouští mezi kolena. S uzdy jí opadávají dlouhé pletence bílých slin, hořknoucích v navečer a v zubech temně zvoní udidla, marně překusovaná ve starých zubech. Nedají se však překousnout, jsou podepiata řetízkem a každé pohnutí hlavou zabolí.

Koňské výpary splynuly s hustou mlhou z hor. Kodeš jich už ani nerozeznává. Ví však, že poslední brázdu dooral skoro až do konce. Zoral své pole dobře a čistě. Škoda jen, že se dnes po své poslední brázdě už nemohl ohlédnout. Sama by ho pochválila. Vězme, že Kodeš nevěří v němotu polí, ani věcí, ani zvířat a ptáků.

Asi proto nedooral těch několik kroků poslední brázdou, aby se sem mohl ještě zítřka vrátit. Zastavil pluh docela nezvykle, jakoby po vnitřním vnuknutí, rychle odpráhl Lízu, a teprve, když postranky překládal přes její hřbet, připomněl si, co dnes může být. Spatřil, že pod pobočnicemi, pod řemením ohlávky, v místech, kde se opratě třely o její srst, všude je bílá pěna a pěna. Uslyšel také její temný dech, bouřící v jejích prsou. Chtěl ji pohlédit, ale sotva se lehounce dotkl jejího těla, vztáhl ruku bázlivě zpátky. Vždyť se Líza chvěje, jako by měla náhle padnout!

Zahlédl, jak její hlava popadává k zemi, jak se jí oči přivírají, viděl, že sotva stojí a z nozder se jí řinou kotouče modravého dechu. A její hřiva, vlnící se i v pozdním věku, je nyní smutně svěšená, taková umoklá, ustaraná a zdá se, že každou vteřinu bělá a šedne. Pohládl Líze hřivu a paměťí mu prolétla vzpomínka, jak kdysi, když byl sám mladý a ona ještě skotačívá, jak si spolu hrávali, jak jí hřivu splétal a česával. Ale nyní je všude jen bílá pěna. Pomalu jí stěká se skrání kolem očí. Nejvíce se však Líza třese ve slabinách, chvěje se nějak tak, jako v onom odpolední, když měla přijmout nádherného hřebce. Když ještě čekala! Kodeš chtěl setřítí bílou pěnu se slabin, ale nebyl by rolní-

kem a přítelem koní, kdyby ihned nepoznal, že se přiblížil Lízín čas. Jen se přesvědčil, zda má nalité vemeno. Ale iakmile položil ruku do oněch citlivých míst, Líza se k němu naváhala, odevzdávala se a snad také prosila.

Ano, už patnácté hříbě hlomozí v jejím těle, patnácté hříbě za dvacet let. Líza byla plodná jako horská kráva a vždy do poslední chvíle dochodila. Teď Kodeš už ví, proč je tak uřičená. Zdá se mu však, že si počíná jinak než v obdoby chvilích. Napadlo ho, zda to není naposled, a přál si, aby toto hřešení dobře dopadlo. Pomalu, něžně ji vzal za oči a odváděl ji domů. Vedl ji jako matka vodívá dítě. Šli spolu téměř jedním krokem, rovnoměrně, opatrně. Pokud Kodeš viděl ještě na cestu, rychle s ní sbíral kaménky v obavě, aby Líza nekobrtla a neupadla. Líza se však zastavovala, hlavu naklápěla k hlavě jeho, pokládala mu ji na ramena, jako by mu chtěla něco pošeptat. Pak ji zase bezvládně svěřila k zemi. Měla ji těžkou, těžkou a starostlivou.

Náhle se docela zastavila. Nemohla asi dál, toužila po odpočinku. Ohlížela se zpět do modrajičích mlh a znenadání slabounce zařehkala. Žaloval její hlas, tak teskně mateřský, žalovaly její oči, zjízvené úžasem. Pak se dala nejistým krokem dále, jen hlavou pohazovala se strany

na stranu, hledajíc ulehčení. Kodeš ji litoval a nemohl se už ani dívat, jak se brání bolestem. I svlékl jí chomout, polštář i ohlávku, aby jí ulehčil. Líza pak šla za ním tichá a bezbranná. Její krok se ztlumil, podobal se spíš slápotám psa než kroku koně.

Tak došli spolu až před chalupu. Tady se Líza zastavila opět a Kodešovi se zdálo, že si vyhlíží místočko, na něž by lehla. Hlavou zakývala tak, jako vždy, kdykoliv si chtěla lehnout. Ač stáj byla už blízko, Líza patrně myslela, že už nedoide. Kodeš ji vzal za hřívku nad čelem, hlavu jí ramenem podepřel a dovedl ji přece jen do svého dvora. Pak, jako by si uvědomila, že je už doma, zvedla hlavu a zašla sama do chléva a zastavila se až u žlabu. Malinko hospodářii zatehtala úlevou i vděkem. Ještě chvíli stála; rozhlédla se kolem sebe a mezitím Kodeš přinesl otep slámy, aby jí podestlal. Víc nebylo věru třeba, neboť Líza byla dobrou matkou a před hřeбенím jí Kodeš nikdy nemusel strhávat podkovy v obavě, aby hřebátko nezabila.

Chlévem se rozložila zahoustlá, zelenavá tma. Prostupovala sem malým oknem a rozplížila se mezi všechny obyvatele chléva. Hranaté kravské oči byly svěže zelené, podobaly se světlu v poušti a zakrátko zase stojatým, dobrým vo-

dám. Kodeš pak rozsvítil blikavý kahánek, zavěšený na stěně u dveří a jeho nesmělý plamen se třepotal a chvěl ve strachu před zánikem a jen matně a nějak posmutněle prostupoval šero chléva.

Všechn dobytek stál nezvykle tichý a nevšímavý k plným žlabům. V jednu stranu obracel čekající zraky, tam do toho rohu chléva, v němž stála nejmístá Líza. Časem přeshlápla, zahrabala přední nohou a nějak úzkostně zařeh-tala.

Náhle poklekla na přední kolena. Počínala si při tom opatrněji než jindy. Hlavu položila pod žlab a tělem se zvažla na tesy. Jako by se chystala zemřít, tak to vypadalo. Zhluboka vydechla. Zimomřivá bolest jí projela tělem, zatřásla těžkou hlavou a hřívka nad očima i na šíji se jí slabě rozevlála. Pak se ohnala dlouhým ocasem, jako zlým vějířem a lampička, svítící na zdi, zhasla. Chlévem prolínalo jen temné a bolestné vzdychání. Pak také dunivé hrabání koňských nohou a náhle silné, křečovitě záúpění. A ještě jeden kobyli mateřský povzdech.

Líza byla po patnácté matkou.

Než Kodeš rozsvítil znova, na tesech leželo mokré a chvějící se hřebátko, nemotorně lapající pokažený vzduch chléva. Chvílemi zůstávalo nehnuté, jako by se rozmýšlelo, má-li zů-

stat při životě, na jehož prahu spočinulo. Polovina jeho těla byla zakryta dlouhým a hustým ocasem Lízy, dosud také bezvládným. Pojednou jí prudce zavířila a v té chvíli se zvedla, celá se podobající tmavé skále. Zle se postavila proti Kodešovi, vyjevená a divoucí. Zlá! Dutě jí zaskřipalo v zubech, pohodila hlavou a Kodeše odehnala od sebe i od hříbátka až ke dveřím. Chtěla být jen sama v těchto minutách a hlavu odaná svésila ke hříbátku. Mohutnými vdechy ssála čerstvý hříběcí opar a všem svou něhu pokládala k jeho hlavice. Radostně přeshlapovala a odfirkávala nad pachem sotva narozeného mláděte. Bylo její a možná, možná, že poslední. Zadívala se do okna a do celého těla jí vstoupil prudký nepokoj. Kdyby nestála v zavřeném chlévě, dala by se do běhu po širém pláni, po pláni bez hranic a bez konce, bez zastavení. Divočila by, jako divočila. Pak by se zastavila, několikrát zatřásla hlavou, rozvlála by hřívu jako vichřice tmavou korunu stromu. Potom by se popásala a pak by opět šla domů k hříběti, nad nímž by se postavila a těšila se z jeho krásy. Při tom asi vzpomněla na jeho početí, na to, jak ji pokrýl nádherný hřebec, jenž hned, jak ho vyvedli ze stáje, se zvedl na zadní nohy, předníma nohama vysoko zahrabal ve vzduchu a políbil ji ve slabinách.

Ano, právě nyní vzpomíná na jeho krásu, na to, jak se pak vzepjal, aby se vzněsl na její tělo, pevně ji sevřel předníma nohama a zuby zafal do její šije. Ani to nebolelo. Byl čistě rasy a starého rodokmenu, určen jen k zasévání semen mladého pokolení. Líza se tehdy zachvívala slastí...

Hříbátko se již pokouší vstát, mokrou hlavickou nemohoucně nadzveduje a nožičky pokládá pěkně dopředu. Má také hřívu, hustou a tmavou, a má také hvězdičku uprostřed čela. Líza se k němu znovu sklání, otevřeným chrípím vssává jeho sotva zrozenou vůni a zdá se také, jako by chtěla vysušit jeho mokrost.

Hříběcí hlavicka je ještě malátná, stejně tak jako celé tělo a kopýtka jsou kluzká. Ujíždějí. Hříbátko se nemůže postavit, marně se o to pokouší a zvědavě větrí šerivou tmou. Snad někoho poznává. Lapá dech matky jako ona jeho, ale oční víčka, podrostlá dlouhými řasami, jsou těžká a sama se znovu přivírají.

Líza slabounce i sladce pořehtává, obíhá a přeshlapuje kolem mláděte a ostatní dobytek ve chlévě se jen dívá a mlčí, i nejstarší kráva přestala také přežvykovat. Jindy, v jiných večerech, už pokojně ležel, spal, oddal se noci, ale dnes stojí a jen se úzkostně dívá, olizuje si vzájemně tlamy. Ani řetězy nezacinká, aby ne-

porušil toto ticho a radost Lízy, která je snad naposled matkou.

Hříbátko prvně ucítilo teploučký dech. To Líza mu něžnými pysky otevírá oči. Snad je probouzí. Znovu se pokouší vstát. Hlavu má už lehčí, už se mu před zraky nedělají kola. Jen nožičky stále ubíhají, ty přední dopředu, zadní na strany i zpátky. Opět hlavičku pokládá na tesy a oko obrací k matce. Vidí její zářivý zrak, lesknoucí se pod záclonou hřív, zahlédne i blazenství své matky. Skoro se na ni usmálo. Ale Líza mu nedává pokoje, opět je budí, hlavou je podpírá, když se pokouší vstát. Nemůže se patrně dočkat té chvíle, v níž se konečně postaví k jejímu vemenu. To pálí, žhne. Líza při každém přešlápnutí ucítí bolest, mléko jí z vemene samo kape. Konečně opatrně a měkce nadzvedla hříbátku hlavu, nejdříve přední nohou, pak hubou, a pak, když se samo pokusilo vstát, chytila do zubů jeho hřív a pomohla mu tak, aby se hlavičkou opřelo právě o její slabiny. Pocítila radost a odevzdání, sladce se rozkročila a čekala, až hříbátko najde vemeno. Dočkala se, konečně se dočkala. Zatím co ssálo ještě nemotorně, Líza se chvěla slastí, krví jí proudila bohatá rozkoš a každá kapička mléka hříbátkem vysstátá jí nesmírně ulehčila. Moci tak věčně stát a na věky se tak odevzdávat!

„Ssaj a ssaj a nepřestávej,“ myslela si, lízajíc hříběcí hřbet.

Hříbátko však bylo ještě slabounké a často mu vemeno s jazyku vypadávalo. Znova po něm chňapalo, znova struk hledalo, a když jej našlo, radostně bilo čelem do plného vemene. To jsou rány, které matky nikdy nebolí, na něž dobré matky čekají. Každá rána hříbátka slastně zalehla do slabin a Líza toužila vždy po prudší, která by ještě krásněji přilehla.

Když se mládě nassálo, obešlo dvakrát kolem matky a pod její hlavou se zastavilo. Podívalo se vzhůru, při tom se opřelo o matku a zahledlo se do zelenavého okna. Tam venku v šerovsivtu vidělo vzdálené a klidné nebe. Ale nevědělo, že to je nebe a nevědělo také, že ona veliká koule, zářivá a skoro nehybná a chladná, je měsíc. Proti oknu šlo něco cizího, zelenost doprovázela jeho počínání a tichounce, skoro neslyšitelně mu pošeptala:

„Počkej, až se s ním budeš předjíždět! Nikdy mu neujedeš. I když se vydáš opačným směrem, také mu neujedeš. Já sama jsem se o to marně pokoušela. Ale ty, pusť se i s měsícem o závod. Máš dobrého otce a možná, že se ti podaří víc než mně.“

Hřibátko ještě nerozumělo řeči starostlivé matky a proto jen hlavičku trochu pozvedlo, podívalo se do jejích očí, zakrytých hřívou, a pak teprve vyhlédlo znovu k oknu. Ona veliká koule se mu ztratila, vidělo jen tmavě modrou, velikou dálku, ale ještě nevědělo, že je to dálka... Tma stáje také počernala, ploužily se jí tajemné stíny a krávy i jalůvky a telátka pomalu uléhaly. Ležely klidně vedle sebe v řadě, s hlavami stále obrácenými k Líze i hřibátku.

Jen pouličky nehybné oči, široce rozevřené a zelené. Byly okamžiky, v níž je hřibátko porovnávalo s onou velkou koulí na nebi, více však bylo těch, v nichž se bálo. Přitulilo se k matce, celým tělem se přitisklo na její horečnatý život a nozdrami lapalo po vzduchu. Pojednou se Liza otočila ke žlabu, stáhla s něho seno na tesy, několikrát hrábla předníma nohama a ulehla.

Zvolna pak přebírala seno, vybírajíc z něho jen nejsladší traviny. V té chvíli, když už do chléva vstoupilo víc spánku než bdění, Kodeš odešel do světnice. Ale Liza neusínala, všechno její myšlení, i když znavené, stálo na stráž. Stále se bála, aby se k nim někdo nevloudil, aby je neodvedl. Její strach přešel také na hřibátko, je muž se zachtělo běhat po stáji, skotačit a možná, že by se přiblížilo i oněm zeleným světlům na protější straně chléva. Liza na ně rozvážně za-

kývala, zastříhala sklopenýma ušima a mládě patrně pochopilo její vůli a pokojně si ulehlo vedle ní. Za chvíli usnulo. Liza však, ač stále rozechvěná, ještě bolestí neusnula, zůstala bdít a naslouchala nočnímu tichu, podobajíc se psí feně. Větrila tažení mračen venku i tichého vánku, snad by tuto noc zaslechla i bázlivé přeběhnutí krysa po stáji. Věděla, kdy se pes, hlídající na zápraží, protáhl a kdy si položil tlamu na přední packy. Věděla také, že se dívá na vysoké a odcházející mraky. Slyšela i slabé chvění hřebenů střechy, který byl ovíván půlnočním hlasem hodin v kostelní věži.

Snad Liza tuto noc zaslechla i tikání hodin ve světnici, v níž spal Kodeš, její hospodář a dlouholetý druh. Spal dobře, neboť znal Lizu a věděl, že nepotřebuje ani v prvé noci, v této noci, hlídače. Nač by u ní také zůstával? Po letech poznal, že onu první noc chce být vždy jen se svým mládětem. Neublíží mu a ráno bude už klidná, tak klidná a pokojná jako včera před večerem. Přece však hospodář Kodeš nemohl spát tak, jako když ho do vody hodí, jako někdy, když na vše zapomenul, spával. Do své ruky vzal ruku ženy, ležící vedle něho a přemýšlel. O čem? Ach, o čem? Kodeš měl stále o čem přemýšlet, neboť se naplňuje čas a smysl života svého nenalézá.

Kodeš ještě nemohl sedět nad kolébkou, ještě nekolébal a nemohl ani zpívat svému dítěti.

Kůň se vyzná v měření času lépe než člověk a ví také to, že v podzimu začíná den dříve, než vyjde slunce. Ví, že začíná hodně dříve, než se rozední. Proto po třetím zakokrhání kohouta Líza vstala, hříbátko probudila a dala mu pít. A když Kodeš otevřel dveře, stála tu už hrdá a pyšná, sebevědomá a starostlivá. Dnes byla také volná, bez ohlávky a bez řetězu, radostně poponáhla Kodešovi vstříc, plná něhy a dobroty. Hříbátko jí stálo u hlavy a udiveně se dívalo na hospodáře. Už nyní nezapřelo důvěřivost matky.

Stálo zde černé jako uhel, jako Líza i jako hřebeček — jeho otec. Všechny černosti se slily v jednu jedinou, přecházející do modra. Uprostřed čela mu svítila bílá hvězda, také trochu zastřená ještě zknocenou hřívou. Kodeš se zalíbením prohlížel jeho postavu a těšil se ze široky plecí, pravidelné rozloženosti těla a táhlého hřbetu.

V sohorském kraji stále ještě panuje láska hospodářů ke koním. Však Kodeš nadarmo Lízu nezávedl k nejkrásnějšímu hřebečci v širém kraji, nelitoval daleké cesty, ani peněz. Byl chalupníkem, a mohl stejně tak dobře chovat o dvě krávy více a ne Lízu, bylo by to moudřejší a nedivně

se, že z těch čtrnácti hříbat, která odchoval, dosud si žádné neponechal déle, než dorostlo do ročka. Konečně vždy ještě dříve někdo přišel, hříbě na něm spíš vyprosil, než koupil. A byli to hřebeček, koupila ho vždy licenční komise pro chov. Taková hříbata Kodeš odchovával. Ale po včerejšku, když viděl Lízu tak strašně znavenou a nyní, jak se na hříbátko dívá, usnáší se a rozhoduje se, že je neprodá. Zvlášť když je to klisnička. Musí pamatovat na sebe. Možná také, že to je poslední hříbátko Lízy. A zdá se nejkrásnější ze všech, která se v jeho chlévě narodila.

Věru, byl na rozpacích, koho má dříve obejmout a pohladit. Oba si toho zaslouží. Vnořil se do černa mezi Lízu a hříbátko, objal je a hladil. Horce přitiskl své tváře k jejich hlavám. Hříbátko políbil na skrání a Líze vypověděl svou lásku hlazením po čele, právě mezi očima. Stály tady v jitrním šeru tři duše, podobné sobě, laskavé a dobrotivé a nejvíc, ze všeho nejvíc šťastné nad sebou. Ve světnici zůstala Kodešova žena, samotná a s lítostí v srdci. Ještě se dozvím, proč, proč právě dnes, kdy její muž měl přemnoho radosti, proč pro ni zbyl jen smutek.

Nějak váhavě se připravuje k rannímu dojení. Dávno se také nestalo, aby požádala svého muže:

„Dej za mne dnes kravám, já potom přijdu.“ Pomalu se odhodlává ke chlévu a kdekdo by poznal, že oddaluje chvíli, v níž první uvidí hříbátko. Konečně stojí před ním.

„Požehnej Pán Bůh,“ řekla mu na pozdrav, dodržíte tak památný a starý venkovský zvyk. Každé mládě bývá tak přivítáno na svět, i splnila žena Kodešova do písmene tento způsob, ale neubráníla se lítosti, kterou marně zastírala. To jen Kodeš, její muž, poznal, že opět něčeho lituje.

Chvíli se dívala na Lízu a hříbě, vesele pokakující kolem matky. Pak k němu popošla, v jedné ruce držela dojačku a kamenný hrnek

na mléko, druhou hříbátko hladila. A Kodeš, stojící opodál, si myslél: „Jak bys asi, má ženo, přivítala na svět vlastní dítě? Vždyť oči máš plné lásky a přece jen vídím, že ji nemáš komu dát, i když mnoho miluješ, že ti láska nadbývá.“

Pak pohlédla Lízu po hlavě. „Jsi hodná, hodná kobyllka, víd’?“, říkala při tom a dávala bedlivý pozor, aby se právě nyní nesetkala s pohledem svého muže.

Pak zasedla k vemeni straky a proto, že dnes si nezapívala, pramenky mléka zvonily o stěny dojačky nějak hlasitěji než jindy.

Kodešova žena dnes nezpívala.

A ponenáhu se v chlévě světlilo přicházejícím dnem. Odešel odtud Kodeš, odešla i jeho žena. Hříbátko stálo v podivu nad tím, co to přichází, co se to řine do chléva pootevřenými dveřmi a malým oknem nad hlavou, za níž do nedávna vidělo jen tmou a zeleň a velký, velký měsíc.

Teď nemělo tušení, že je to světlo.

Bálo se ho ustrašeně a přituliilo se k matce.

Světlo se počalo roztékat chlévem. Hříbátko první uvidělo krásy, jalovice i telátka. Zvědavě si je obhlíželo a užuž chtělo popojít až k nim. Ale náhle se uleklo, neboť mysliilo, že se proti němu řinou celé chumáče světla. Rychle stulilo hlavu do slabin Lízy a myslelo, že mu tak ujde.

Za chvíli, když už přišel skutečný den, byl říjnový, hřibátko stálo už pokojně, chňapajíc po světle nějak tak jako po mateřském vemeni.

Radostí vyskočilo a prvně, ještě slabě zařehitalo. Na pozdrav světlu.

Ano, na pozdrav světlu!